

ועיין קובץ הערות במעדנ"א להגרשז"א (סי' י"א) שהגביל את היתר הספיחין של הר"ש והרמב"ן רק לירקות שעליהן נאכלים ולא לירקות שפירותיהן נאכלים. ולכן נראה שיש לסמוך על מה שכתבנו בעיקר בירקות שעליהן נאכלים.

על זרעים בלבד. (יעו"ש וכמו"כ יעויין בשו"ת "משנת יוסף" ח"א סי' ט' אות ד' ובמדריך שמיטה לחקלאים בהוצאת מכון התורה והארץ שמיטת תשנ"ד — פט"ז הע' 26).
ובפרט יש לסמוך על כך באיזורים שיש ספק לגביהם אם נכבשו ע"י עו"ב, שיתכן שאין בהם איסור ספיחין כלל.

סימן לח

ספיחין בבצל לזרעים*

כוונתו בוודאי לומר, שפירות שביעית קדושים הם, ו"לאכלה" — אמרה התורה, ולא לזריעה, כשם שאסור להפסידם ולעשות מהם מלוגמא. וכוונתו בעיקר לאיסור הזריעה ובדברים מפורשים יותר במהדורתו של הגר"י קאפח: "לפי שאסור לקחת פירות שביעית ולהצניען לזרע". משמע שלא הצנעה היא האיסור אלא הזריעה. וא"כ אסור לגדל בצלים בשביעית לצורך זריעה.

מיהו יש לחלק בין דלועין לבצלים. בדלועין הזרעים ראויים לאכילה ולכן אסור לזרעם, משום שמפסידם בידים. אך בבצלים אינו מפסידם בידים אלא נותן להם לגדול ולפרוח עד שיעשו זרעים. זרעים אלו אינם ראויים לאכילה לא לאדם ולא לבהמה ואין בהם קדושה כלל. לכן אין איסור לזרעם. אלא שעצם השארתם לפרוח ולגדל מהם זרעים היא הפסדתם, שאלמלא גידול הזרעים אפשר היה לעוקרם ולאוכלם כבצל ירוק או יבש. וע"י אי

שאלה

למושב יתיר, שעלה על הקרקע בחודש מנ"א תשל"ט, בערב השמיטה, בין חברון לבאר שבע, נמסרו קרקעות שהיו עד כה בתפיסת הערבים לשם גידול בצל לזרעים. הזריעה תסתיים אי"ה לפני ר"ה, אך הנביטה תהיה אחרי ר"ה. האם יש בזה איסור ספיחין?

תשובה

א. ראשית יש לדון: האם מותר לקיים בצל לזריעה בשביעית?

נאמר במסכת שביעית פ"ב מ"י:

"הדלועין שקיימן לזרע, אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מאכילת אדם — מותר לקיימן בשביעית. ואם לאו — אסור לקיימן בשביעית".

ופירש הרמב"ם בפיה"מ:

"מפני שפירות שביעית אסור לגנוז אותם ולהניחם לזריעה".

קיום הדלועין ולא בזריעת זרעיהם, י"ל שקיומן הוא לצורך זריעתם. וא"א להשתמש בזרע הדלועין לזריעה אלא כשמקיימם יותר מכדי גידולם הרגיל ומייבשם. וצ"ל שזוהי גם כוונתו של הרמב"ם בלשונו: "אסור לגנוז אותם ולהניחם לזריעה", שאין כוונתו לומר שהאיסור הוא בעצם השארתם לזריעה ובמניעת אכילתם, אלא צ"ל שזהו רק הכשר לאיסור. ועיקר האיסור הוא הזריעה עצמה. והדברים מוכחים מנוסחתו של הגר"י קאפח שהבאנו לעיל. ואילו ההשארה לזריעה אינה אלא גרם הפסד. וכך מסתבר יותר, שבודאי עצם הזריעה אסורה יותר מאשר השארת הדלועין לזריעה. ולא יתכן שהאמצעי יהיה אסור והמטרה תהיה מותרת.

ובבית רידב"ז על הלכות שביעית (פ"ה סעי' א') הביא ראיה למהרי"ט שגרם הפסד בפירות שביעית מותר, מסוכה ל"ה ע"ב: "אתרוג של תרומה טהורה — לא יטול. פלגי בה ר"א ור"א: חד אמר מפני שמכשירה, וחד אמר מפני שמפסידה". וקשה למ"ד "מפני שמפסידה", למה לא כתב כן גם באתרוג של שביעית? ולהמהרי"ט יש לומר משום שנטילת האתרוג כדרכו לשם מצוה אין בה הפסד בידים אלא רק גרם הפסד, וכמבואר בשבת ק"כ ע"ב:

"היה שם כתוב על בשרו... ר' יוסי אומר: יורד כדרכו וטובל, ובלבד שלא ישפשף". הסבר הדבר הוא משום דגרמא שרי. מכאן מוכח איפוא, שכשיורד כדרכו וטובל — אינו אלא גרמא. וא"כ ה"ה כשנוטל אתרוג כדרכו הוא רק גורם להפסד. ורק בתרומה גרם הפסד אסור משום "משמדת תרומותי", שצריך לשמור אפילו מגרם הפסד. וק"ו הוא ומה אתרוג שגרם ההפסד

עקירתם והשארתם לגידול זרעים — מפסיד אותם. אלא שהפסד זה אינו בידים אלא בגרמא.

ב. וכבר דנו בדבר הפוסקים אם מותר לגרום הפסד לפירות שביעית, והתירו. עיין בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' פ"ג), שדן בהאכלת עלי תות לתולעי המשי, שגורם בכך הפסד לפרי העץ, והתיר משום שאינו אלא גרמא ואינו מפסיד את הפירות בידים. אלא שהוא הבין שבדלועין הוא ג"כ רק גרם הפסד ולא הפסד בידים, שקיום הדלועין לשם זריעת הזרעים הוא ההפסד. מפני שבמקום לאכול את הדלועין — הוא מיבשן כדי לזרוע את זרעיהם, ואינו אלא גרמא. ובכ"ז אסר הרמב"ם בפי"ה"מ לקיים את הדלועין לזרעים. לכן נאלץ המהרי"ט להסתמך על דברי הרמב"ם בספר היד שחזר בו מחיבורו על המשנה, ופירש שדלועין שלא הוקשו לפני ר"ה אלא גדלו בשביעית אסורין כספיחי שביעית (שמו"י פ"ד הי"ח). משמע שרק משום ספיחין נאסרו ולא משום הפסד פירות שביעית, משום שאין איסור לגרום הפסד לפירות שביעית. ולענ"ד, אין הכרח לומר שהרמב"ם חזר בו ודחה לגמרי את פירושו על המשנה מההלכה. יתכן לומר שלא חזר בו מעצם הדין אלא רק מפירושו. ומעולם לא עלה על דעתו לאסור גרם הפסד לפירות שביעית. ובאמת קיום הדלועין לזרע כשלעצמו אינו אסור, ואע"פ שהם מתקשים ונפסלים מאכילה, כיון שאינו אלא גרמא. הרמב"ם לא אסר אלא את זריעת הזרעים עצמם, שמכיון שהם ראויים לאכילה והוא זורעם — הוא מפסיד פירות שביעית בידים.

ומה שהמשנה נקטה ש"אסור לקיימן", שמשמע לכאורה שהאיסור הוא בעצם

נאכלים אסורים משום ספיחין. והוכיח מן המשנה במעשרות (פ"ה מ"ח):

"זרעוני גינה שאינם נאכלים — נקחזים מכל אדם בשביעית".

ומשמע שהיתרן משום שאין כל אדם חשוד עליהם. אך אילולא כן היה איסור ספיחין נוהג בהם. (זה לשיטתו שסובר שספיחין אסורים בהנאת שימוש ולא רק באכילה). ולדעתו אין איסור ספיחין תלוי בקדושת שביעית.

ושם במעשרות (א', י"ט) כתב החזו"א דהני לא חשיבי, שאין אדם חשוד לזרוע בשבילן בשביעית, ולא גזרו עליהן משום ספיחין. ולדבריו יוצא שירקות, כגון בצלים, שדרך לזרוע אותם וחשובים הם, אלא שכאן כוונתם לזרעים בלבד — לא יצאו מכלל איסור ספיחין, ואם ספיחין אסורים בהנאת שימוש, ה"ה שאסור לזרועם.

ה. והדרך היחידה לפטור מהם איסור ספיחין היא רק זריעה בשדה בור וניר, וכמו שהציע החזו"א (סי' כ"ב ס"ק ב') ע"י שינוי מחזור זרעים. אלא שמקום זה נזרע עד כה בשעורים ע"י הערבים, ועתה ע"י דישון ועיבוד נעשה המקום ראוי לבצלים. ולכן אין שום משמעות לשינוי מחזור הזרעים.

ויש להתלבט אם תועיל ההצעה דלהלן: לדשן עתה פחות מהמומלץ ע"י המדריך החקלאי, וא"כ לא יהיה המקום ראוי לזריעת בצלים, ואח"כ בהמשך הגידול לדשן לפי הצורך מדין "לאוקמי", וכמש"כ החזו"א (סי' כ"א ס"ק י"ז) לענין הדריים.

ו. אלא שיש להסתפק אם אמנם יצאו הבצלים מאיסור ספיחין ע"כ. אמנם בזמן הזריעה לא היה המקום ראוי להם, אך אם בהמשך הגידול, שמוסיפים לדשן כדי שיגדלו — נעשה המקום ראוי להם וחל

נעשה בידיים בכ"ז מותר, דלועין שלא עושה מעשה בידיים אלא מניחם כמות שהם עאכ"כ שיהיה מותר.

אלא שבאמת צ"ע, מדוע הטובל כדרכו אינו אלא גרמא? הרי בעצם כניסתו למים הוא מוחק את השם! ואף אם השם אינו נמחק מיד, הרי בעצם השארתו במים מוחק את השם! זה אינו גרמא, דדמי להא דסנהדרין ע"ז ע"א:

"כבש עליו לתוך המים ואינו יכול לעלות משם, ומת — חייב".

ועי' בתשובתו של ר"א גורדון מטלז בשדי חמד (כרך ו' עמ' 49) שדין מצמצם לא נאמר אלא ברציחה או נזיקין, אך בשאר איסורין מצמצם פטור וא"כ אין כאן אלא גרמא. מיהו יש להעיר שמחזיק אתרוג בידי הוא חמור יותר מטובל. ההפסד נוצר משפשוף הידים באתרוג, אמנם לא במגע אחד אלא רק בנגיעות רבות, אך בסופו של דבר במו ידיו הוא הפסיד את האתרוג, אם כי בלא כוונה, אין זו גרמא. וצ"ע.

ג. ויש לעיין עוד אם זרעים אלו יש להם קדו"ש. ונראה דדמי לפשתן. עי' חזו"א (י"ג, ח') ובקהילות יעקב (שביעית סי' ו'), שמתירים. וטעמם משום שהפיכת הפשתן לבגד משנה אותו ופנים חדשות באו לכאן, ומה שנהנה מהבגד אינו מקדשו, כי הפשתן הקודם כבר איננו והוא לא נהנה מהפשתן עצמו. וכן עצים להסקה. לבנין ולכלים. ונראה שה"ה זרעים. ע"י זריעתם באדמה הם הנפכים לצמח אחר ופנים חדשות באו לכאן. ועי' שבה"א (פ"ח הי"א והי"ד). ואם אין להם קדו"ש יתכן שגם איסור ספיחין אין בהם. עי' חזו"א (סי' י' ס"ק י"ב) ומעדנ"א (סי' ג' פ"ב אות ט').

ד. ובאשר לאיסור ספיחין. בחזו"א (שביעית ט', ד') כתב שזרעוני גינה שאינם

בצלים, שאינם ראויים לאכילה כלל, אפי' לבהמה, אם חל עליהם איסור ספיחין? עי' שבה"א סוף פ"ד ה"ד, שהרב זצ"ל הביא שתי דעות בספיחים שאינם עומדים למאכל אדם:

א. איסור ספיחין חל גם על תבן וקש. (רש"י ותוס' תענית י' ע"ב ד"ה עד מתי).
 ב. איסור ספיחין חל רק על תבן וקש הראויים למאכל בהמה (הרדב"ז).
 ובשבה"א השלם (שם אות ז') הביאו דעה שלישית שאיסור ספיחין לא חל כלל על מאכל בהמה (הרש"ס).

ויש לחלק בין תבן וקש, שהם חלק מהתבואה המיועדת בעיקר למאכל אדם ולכן גזרו עליהם, לדעת האוסרים, לבין גידול מובהק הראוי רק למאכל בהמה, שבמקרה זה לא גזרו. וצ"ע מה דין בצלים לזרעים. אמנם הבצל עצמו ראוי לאכילת אדם, אך מכיון שמגדלים אותו בעיקר לזרעים ואין מיעדים אותו למאכל אדם, וזרעים אינם ראויים אפילו למאכל בהמה י"ל שלא גזרו עליהם איסור ספיחין.

מסקנה

מכיון שגזירת ספיחין אין בה אלא חידושה יש לסמוך על הסוברים שזרעים שאינם ראויים לאכילה, לא לאדם ולא לבהמה, אין בהם איסור ספיחין ומותר להשתמש בזרעי הבצל לזריעה.

(ועי' להלן סי' מ"ה שדנו שם בנושא דומה של חצילים לזרעים. המסקנות אינן עולות בקנה אחד. וה' יאיר עינינו בתורתו).

עליהם איסור ספיחין. והדבר תלוי איפוא בשאלה, מתי חל איסור ספיחין? בשעת הזריעה או גם בהמשך הגידול?

ויש לפשוט שאלה זו ממה שמצאנו להיפך, שאם בשעת הזריעה היו שדה רגיל ואח"כ הפכה השדה להיות שדה זרע שלא גזרו בה ספיחין, הספיחין אסורין (וכמש"כ החזו"א סי' י' ס"ק א'). וא"כ רגע הזריעה הוא הקובע. וא"כ בנד"ד, שהוא להיפך, יש להתיר. והטעם לכך הוא, שלא גזרו אלא במקום שדרך לזרוע שם. ואם אין דרך לזרוע כך — לא גזרו. והא גופא, שזוכר בשעת הזריעה להימנע מזיבול כראוי ורק אח"כ מזבל — זה גופו כבר מונע את החשש שיזרעו בשביעית גופא. וע"ד מה שאמרו (פסחים י"א ע"א) לענין חמץ, שמכיון שהוא עצמו מחזר עליו לשורפו — אין חשש שמא יאכלנו.

ז. אלא שהשאלה היא: האם מותר להפחית את כמות הדשן בערב השביעית מתוך כוונה להוסיף דשן בשביעית עצמה? וכי לא יצא שכרנו בהפסדו?! ואע"פ שהדישון בשביעית עצמה — מותר, אם הוא הכרחי, משום הפסד מרובה, מ"מ דומה הדבר לדוחה את מלאכתו למועד, שלא התירו לעשות מלאכה במועד משום הפסד בכגון דא. ובלא"ה הדבר נראה כהערמה ולכן קשה לסמוך על זה.

ח. עד כה התיחסנו לזרעי בצלים בספיחין האסורין לדעת החזו"א, הסובר שגם זרעים שאינם נאכלים אסורים משום ספיחין. אך באמת יש להסתפק בזרעי